

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2020

Opakovanie je matkou múdrosti

20. storočie sa nieslo v duchu dvoch svetových konfliktov, hospodárskej krízy, zánikov monarchií, vznikov nových štátnych útvarov, presadzovania, budovania a zániku bipolárneho sveta. Bipolarita dvoch najsilnejších ekonomicko-vojenských zoskupení - na princípoch geopolitických, mocenských ale hlavne ekonomických. Kapitalizmus verzus socializmus. Trhová ekonomika verzus centrálné plánovanie. Výsledok? Kapitalizmus a myšlienky liberálnych mysliteľov potvrdili svoju životaschopnosť – aj keď nie celkom. 20.-70. roky 20. storočia sa niesli na západe v duchu snáh o kompromis medzi socializmom a kapitalizmom (politická ekonómia - keynesovstvo). A socializmus? Ten sa zožral zaživa. Sociálny, či socialistický experiment sa neosvedčil, dôsledky v postsocialistických destináciách pretrvávajú dodnes.

Vzostup a pád socializmu veľká časť nášho obyvateľstva pocítila priamo, bytostne a doslova online. Eufóriu zo slobody po novembri 89 vystriedala tvrdá realita. Optimistické scenáre, či prognózy o tom, ako v dohľadnom čase dobehne západ sa nám s odstupom času môžu javiť ako pokus o zlý žart.

Vtedajší renomovaný český ekonóm, prognostik a politik Prof. Ing. Valtr Komárek, DrSc. tvrdil: „Při rozumné hospodářské politice bude za dva roky v ČSFR stejná životní úroveň jako v Rakousku.“ (Zdroj: https://cs.wikiquote.org/wiki/Valtr_Kom%C3%A1rek).

Máme rok 2020 – a stále sme ten západ nedobehli. Či už s pohľadu tradičných a čisto ekonomických ukazovateľov ako hrubý domáci produkt (na obyvateľa, kde sa Slovensko za rok 2020 umiestnilo v rámci 40 porovnávaných európskych štátov na 27 mieste, Česká republika na 16. a Rakúsko na 7. mieste. Zdroj: [https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_sovereign_states_in_Europe_by_GDP_\(PPP\)_per_capita](https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_sovereign_states_in_Europe_by_GDP_(PPP)_per_capita)), hrubý národný produkt alebo napríklad aj pohľadu kombinácie tvrších a mäkkších, či subjektívnejších nástrojov - ukazovateľa hrubého národného šťastia (gross national hapiness). Ten vníma kvalitu života nielen s ekonomického hľadiska, ale aj ďalších podstatných náležitosti - sociálno-psychologického či emočného. Chápe a vníma princípy vývoja, realizácie a kvality spoločnosti tak, že o skutočnej kvalite sa dá uvažovať len vtedy, keď sa materiálny, duchovný či napríklad už aj environmentálny pokrok uskutočňuje súbežne, pri vzájomnom dopĺňaní a upevňovaní (Zdroj: https://en.wikipedia.org/wiki/Gross_National_Happiness).

Podrobnejšie ku Gross National Hapiness na stránke Medzinárodného menového fondu ako "IMF Working Papers" pod názvom Gross National Happiness nd Macroeconomic Indicators in the Kingdom of Bhutan (Balasubramanian – Cashin. 2019).

S ukazovateľom akým je hodnota šťastia pracuje aj americká štúdia World Hapiness Report, ktorej prvé vydanie spracovalo Centrum pre udržateľný rozvoj Kolumbijskej univerzity (Center for Sustainable Development, Columbia Universtity). V súčasnosti údaje spracúva skupina nezávislých odborníkov a je vydávaná ako publikácia Sustainable Development Solutions Network. Hodnotené sú ukazovatele ako HDP, sociálna politika, dĺžka života, sloboda voľby, či rozhodovania, charita, vnímanie korupcie. Za obdobie rokov 2017-2019 sa Rakúsko umiestnilo na 9 mieste, Česká republika na 19 mieste a Slovensko na 37 mieste s celkovo 153 hodnotených krajín sveta (Zdroj: <https://worldhappiness.report/ed/2020/social-environments-for-world-happiness/>).

Čo teda zlyhalo, prečo to zatiaľ nevyšlo? Analýz, otázok a odpovedí je určite mnoho. Rozpad a strata trhov výhodného bloku, divoká privatizácia, rozkradnutie štátnych podnikov a majetku, politické nominácie, skladba priemyslu, nastavenie a orientácia produkcie, skúsené, vyspelé konkurenčné prostredie, neschopnosť rýchlej zmeny na trhovú ekonomiku. Následne vysoký podiel štátnych regulácií, ciel, daní, odvodov, nastavenie sociálnej politiky. A to všetko pri zle fungujúcej štátnej správe – súdy, prokuratúra, polícia a ďalšie a ďalšie orgány, ktoré samé seba vnímali nie ako nástroj, ale ako cieľ. Cieľ, kde štát vytvára a ukotvuje svoju štruktúru viac pre potreby upevňovania moci, či nedotknuteľnosti vlastných orgánov a to aj za, nad, či proti právam občana, či spoločnosti. O slobode v pravom zmysle slova sa mohlo len polemizovať.

Štátne a mocenské záujmy a samozrejme – aj tie osobné. A všadeprítomná korupcia. Nie, nie je to prekvapujúci jav, zvlášť v spoločnosti, ktorá bola naučená žiť podľa presne stanovených schém, vzorcov a plánov desaťročia. Nie je to prekvapujúci jav ani s ohľadom na predchádzajúce stáročia ako to vidieť aj pri dielach Fréderica Bastiata, ktorého satirické práce podporovali slobodný trh, vysmievali sa protekcionizmu či vysvetľoval čo je zákon a akú funkciu má pre spoločnosť v štáte plniť. Úloha štátu je hlavne v tom aby

vytváral akúsi konštrukciu, či oporu okolo ktorej a v rámci ktorej žije, pracuje, tvorí a realizuje občan svoju slobodnú vôľu. Štát vytvára a garantuje podmienky, ktoré zaručujú a chránia základne práva a slobody - jednotlivca, spoločnosti, trhu.

Tak čo sa to vlastne pokazilo že sme nedobehli ten západ? Vyššie spomenuté nestačí? Obávam sa že nie. Tá podstatná ingrediencia, nutná pre to aby nastala situácia, ktorú „prognózoval“ pán Komárek chýbala a ešte stále čiastočne aj chýba. „Rozumná hospodárska politika“ – slovný zvrät, ktorý sa môže javiť ako klišé fráza. Ale nie je. Rozumná hospodárska politika by mala byť azda aj vládou rozumu. Ale akého rozumu? Rozumu, ktorý si nesie pečať socializmu, tváriac sa že je možné sa jej zbaviť len tým že ju jednoducho odmietne, zavrhnú a prestaví spoločnosť do novej – inej formy? Dovezenej so západu? Ako a v akej podobe? Zabalenej v krabičke ako produkt od Microsoftu? Či ako know-how v podobe myšlienok, postojov, návodov rôznych ekonómov, filozofov, mysliteľov? Kto a kde bude novú „rozumnú hospodársku politiku“ realizovať? Štát, politici, ekonómovia, úradníci, podnikatelia, manažéri, obchodníci, občania? Aký? Noví, či tí ktorých vychoval socializmus? Nebudem to naťahovať – áno, je to o transformácii spoločnosti. V prvom rade ale mentálnej, nie ekonomickej.

Zjednodušene – desiatky rokov v socializme narušili nielen chápanie a realizáciu ekonomických vzťahov postavených na slobodnej voľbe a slobodnom trhu, ale mali hlavne psychologicko-spoločenské dôsledky. Ak by sme chceli nájsť vhodné argumenty, ktorými môžeme rozviesť pozadie, súvislosti, faktory a hlavne dôsledky socializmu, stačí si požičať myšlienky jedného z najvýznamnejších bojovníkov proti plánovanej ekonomike, kolektivismu či socializmu 20. storočia - Friedricha Augusta von Hayeka. Vo svojich dielach odkryl animozity, patologické prejavy a dôsledky ktoré produkuje socialistické zriadenie a centrálné plánovanie. To nedokáže obsiahnuť znalosti či potreby celej spoločnosti tak ako tomu bolo v prvopočiatkoch ľudskej civilizácie na úrovni tlupy či kmeňa a nie je schopné reagovať tak, aby dané potreby identifikovalo či uspokojilo. Navyiac prináša neslobodu - fyzickú aj duševnú. Jeho teória kultúrnej evolúcie spoločnosti obsiahla základné a esenciálne charakteristiky vývoja a fungovania spoločnosti, interakcie jej prvkov a podmienok majúcich vplyv na jej rozvoj, napĺňanie a upokojuvanie jej potrieb. A to ako v pozitívnom a žiadúcom vymedzení, ktorým je sloboda, spontánny poriadok a fungujúci trh, tak aj v negatívnom, nežiadúcom a priamo škodlivom – ktorý predstavuje spoločnosť riadená, neslobodná s plánovanou ekonomikou.

V diele Osudová domýšľivosť - omyly socializmu, poukazuje na historické korene, či priamo akúsi biologicko-kultúrnu evolúciu správania sa ľudstva. Za súčasný stav – teda stupeň a úroveň spoločenského poriadku “môžu” pravidlá ľudského správania, zvlášť tie ktoré sa vzťahujú k oddelenému vlastníctvu ako sú poctivosť, zmluvné vzťahy, výmena, obchod, súťaž, zisk a súkromie, ktoré s postupne vyvíjali. Sú to pravidlá, ktoré sa predávali skôr tradíciou, učením a napodobňovaním ako inštinktmi. Učenie sa dodržiavať pravidlá a nie inštinkty konštituovali morálku, ktorú možno chápať ako súbor zásad ktorými sa spoločnosť riadila (Hayek 1995, str. 16). Oddelené vlastníctvo vnímal ako jadro morálky každej rozvinutej civilizácie - už stredoveký Gréci chápali jeho neodňateľnosť od slobody jednotlivca. Majetok mal podľa nich patriť výslovne tomu, kto ho nadobudol, zatiaľ čo v otroctve patrí vládcom, nie ovládaným (Hayek, 1995, str.35).

Vlastníctvo bolo vnímané ako elementárny prvok, ktorý bol príčinou a súčasne dôsledkom uplatňovania slobody. Napríklad z analýzy podmienok, ktorým vďačilo Anglicko a Holandsko za svoju prosperitu mohol John Lock vysloviť vetu, ktorá obstála stáročia: “Kde nie je vlastníctvo, nie je spravodlivosť” (Hayek 1995, str. 39).

Sloboda, vlastníctvo, morálka a individuálne rozhodnutia jednotlivcov generuje obrovské množstvo variácií a možností. Možností v podobe príležitostí, nápadov, myšlienok, jedinečnosti talentov, daností, schopností, rozhodnutí, podmienok, potrieb, želaní a ich kombinácií. Pokus socialistických plánovačov obsiahnuť toto množstvo variácií a možností, potrieb a prání celej spoločnosti formou plánovania sa nám z odstupom času javí ako boj Dona Qijoteho de La Manchu s veternými mlynmi. Bol nereálny a nerealizovateľný a skončil na jednoduchom výroku - “Čo nejde poznať, to nejde plánovať” (Hayek 1995, str. 93).

Dôsledky socialistického plánovania sme zažili takpovediac online. Naproti tomu zažívame pozitívne dôsledky uplatňovania trhovej ekonomiky, postavenej na slobode – slobodu vlastníctva, slobodu myslenia, rozhodovania, slobodu slova, slobodu pohybu, ale aj zvyšujúcu sa životnú úroveň. So zvyšujúcou sa životnou úrovňou prichádzajú na rad otázky týkajúce sa environmentálnej politiky či trvalo udržateľného rozvoja. Tém, ktoré neboli doménou socialistického zriadenia – práve naopak. Aj to je znak toho, že sa spoločnosť mení – smerom k zodpovednejšiemu postoju k okoliu, prírode. Transformácia spoločnosti je aj o postoji k prírode, okoliu, regiónu, geopolitickému priestoru či svetu. Je o hodnotách aké vyznávame o kultúre a civilizácii ku ktorej sa hlásime.

Žijeme ťažké časy. Rok 2020 sa zapíše do celosvetových dejín ako rok kedy prišiel Covid 19. A zanechal hlboké stopy – ekonomické, politické, technologické, psychologické, humanitárne. Svet sa zmenil. Áno, mení sa pravidelne. A v posledných desaťročiach čoraz intenzívnejšie, ba priam skokovo. Pre Slovensko je však rok 2020 výnimočný ešte niečím. Voľby a politická zmena. Na pozadí Covid 19 prebieha pre našu spoločnosť omnoho významnejšia a dôležitejšia udalosť - doslova transformácia spoločnosti – očista štátu od korupcie, zločinu, mafie a prechod od vlády „socialistov“ – teda ľavicovo orientovanej vlády, ku koalícii, pozostávajúcej z liberálne orientovaných strán. Tak ako sa priemysel identifikuje podľa stupňa automatizácie – v súčasnosti ako štvrtá priemyselná revolúcia (INDUSTRY 4.0), tak možno s istou dávkou zveličenia identifikovať novú vládu ako protikorupčná-reformná revolúcia 2020.

Prečo spomínam politickú situáciu? Očista štátu a jej inštitúcii či orgánov – súdov, prokuratúry, polície a ďalších štátnych inštitúcii a nastavenie nových pravidiel vytvorí predpoklady pre to, aby sme mohli uplatniť „rozumnú hospodársku politiku“ - teda aj politiku, ktorá môže byť v duchu menej štátu, viac slobody. To znamená právny štát ako entita efektívne a spravodlivo zastrešujúca základné činnosti, ktoré budú vytvárať rámec pre slobodu. Na základe práva a zákonov ktoré platia pre každého a pre všetkých rovnako.

Frédéric Bastiat to vo svojom diele O zákonoch vystihol takto: “Žiadna spoločnosť nemôže existovať, ak nie je zákon rešpektovaný aspoň do určitej miery. Keď sa zákon a morálka nachádzajú v rozpore, občan sa ocitá v krutej dileme medzi stratou morálky a stratou rešpektu k zákonu, v dileme medzi dvoma rovnako veľkými tragédiami, medzi ktorými je ťažké si vybrať.” (Bastiat 2002, str.52).

Bastiat apeluje a vyzýva na návrat k slobode. Uvažuje, báda a hľadá odpovede na to, čím je sloboda a čo ju zaručuje. Uvažuje, báda a hľadá odpovede na to čo a čím je a má byť zákon. Zákon ako spoločenská organizovaná sila na zabránenie nespravodlivosti, zákon ako spravodlivosť. Zákon a zákonodarca však nemajú mať absolútnu kontrolu nad občanom a jeho majetkom – ten má len chrániť a garantovať jeho nedotknuteľnosť. Zákon, ktorý nemá za cieľ riadiť naše presvedčenie, myšlienky, vôľu, vzdelanie, city, našu prácu, slobodnú výmenu, naše dary, či naše radosti. Jeho úloha je iná - má zabrániť tomu, aby si niekto privlastnil práva iného napríklad aj z týchto oblastí. Zákon, ktorý sa uplatňuje silou má legitímny dosah len legitímnou cestou - ktorá je uplatnením spravodlivosti.

“A je to práve pod zákonom spravodlivosti, pod vládou práva, pod vplyvom slobody, bezpečnosti, stability, zodpovednosti, kde každý človek môže dosiahnuť svoju plnú hodnotu a dôstojnosť svojho bytia a kde by ľudstvo dosiahlo poriadne, pokojne, pomaly ale isto pokrok, ktorý mu je určený”. (Bastiat 2002, str.98).

Uplynulo 150 rokov od doby, kedy tento ekonóm, politik, liberál, zástanca voľného obchodu a ekonomického liberalizmu vyslovil vety, ktorých váhu sme pochopili snáď a práve najlepšie ako krajiny, ktoré sa zúčastnili socialistického experimentu, ktorý sa nepodaril. Ani nemohol. Bol proti samej podstate spoločnosti, prírody či evolúcie. Snaha zviazať spoločnosť do okov plánovania, prerozdeľovania, riadenia či kontroly znamená nepochopiť základné a esenciálne princípy jej podstaty. Podstaty, ktorá nie je mŕtvou či jednotnou masou či davom, ale slobodným duchom.

Opäť si požičiam slová Fréderica Bastiata: “A nepotvrďuje to prax? Rozhliadnite sa trochu po zemeguli. Ktoré národy sú najšťastnejšie, najmrvnejšie, najmierumilovnejšie? Tie, u ktorých zákon zasahuje čo najmenej do súkromných činností, u ktorých sa vláda necháva cítiť čo najmenej, u ktorých má jednotlivec najväčší priestor a verejná mienka najväčší vplyv, u ktorých sú administratívne sily najmenej početné a najmenej komplikované, u ktorých sú dane čo najmenšie a najmenej nerovné, u ktorých je nespokojnosť ľudu

najmenšia a najmenej zdôvodniteľná, u ktorých je zodpovednosť jedincov a tried najväčšia.” (Bastiat 2002, str.99).

História sa nemýli. Je daná, zažitá, prežitá a je poučná. Ak sa neprekrúca, nemanipuluje a nespochybňuje. Tak prečo opakovať rovnaké chyby? Vyššia miera slobody, spravodlivosti, menej prerozdelenia, regulácií, menej daní a menej štátu. Vcelku jednoduché ingrediencie pre úžasný výsledok ktorý poznáme stáročia. A tam je aj odpoveď na to, prečo som spomenul politickú situáciu v našom štáte. Je základnou podmienkou.

Verím, že nová vláda a to aj s ohľadom na koalíčných partnerov bude dôslednejšie uplatňovať postupy a myšlienky, ktoré budú podporovať a presadzovať liberálne ekonomické princípy a to v intenciách práva a spravodlivosti a naopak eliminovať negatívne dopady napríklad aj predchádzajúcej populistickej vlády, ktorá sa ochotne viedla na vlnu populizmu, nostalgie, živenia stereotypných zavádzajúcich, skresľujúcich a klamlivých alegórií o sociálnom štáte, ktorý ako jediný dokáže zabezpečiť, ochraňovať a uspokojiť potreby spoločnosti. Výmenou za čo?

No ale vráťme sa k podstate veci - ako som sa snažil naznačiť vyššie už z podstaty spoločnosti v určitom štádiu vývoja, či úroveň je socializmus utópiou. Nefunguje. Socializmus, komunizmus či sociálne experimenty navyše oberajú nielen o slobodu, či práva ale zotročuje hlavne ducha a zanechávajú dlhodobé mentálne škody. Náprava je zložitá a dlhodobá - je to doslova viacgeneračná liečba celej spoločnosti.

Jedine trezrivá, dlhodobá a opakovaná osveta dokáže prelomiť škodlivé a klamlivé stereotypy. Stereotypy stárvitosti, strachu, nechoty prebrať zodpovednosť za svoje konanie. Viac slobody, sebavedomia, zodpovednosti, dôvery podporené spravodlivosťou, vymožitelnosťou práva, právnu istotou, garanciou vlastníckeho práva a menej štátu budú tie správne ingrediencie aby sa skutočne a definitívne zavŕšila transformácia našej spoločnosti. Ekonomicky aj mentálne. A následne si môžeme zopakovať prognózu, vyslovenú pred takmer tromi desaťročiami ešte v minulom storočí – nie však ako pokus o zlý žart, ale ako skutočnú a vážne vyslovenú mantru, ktorá sa premení v 21. storočí na skutočnosť.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV A ZDROJOV

Balasubramanian, Sriram – Cashin, Paul. 2019. Gross National Happiness and Macroeconomic Indicators in the Kingdom of Bhutan. In: IMF Working Papers. January 17, 2019. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2019/01/17/Gross-National-Happiness-and-Macroeconomic-Indicators-in-the-Kingdom-of-Bhutan-46460>.

Bastiat, Frédéric. 2002. O zákonoch. Bratislava: Kalligram, Vydávateľ László Szigeti, 2002. 111 s. ISBN 80-7149-493-3.

HAYEK, FRIEDRICH A. 1995. Osudová domýšľivosť - omyly socializmu. Praha: SOCIOLOGICKE NAKLADATELSTVÍ, 1995. 200 s. ISBN 80-85850-05-2.

In Wikiquote. Získané 29.12.2020. https://cs.wikiquote.org/wiki/Valtr_Kom%C3%A1rek

In Wikipedia. Získané 4.1.2021. https://en.wikipedia.org/wiki/Gross_National_Happiness

In Wikipedia. Získané 5.1.2021. [https://en.wikipedia.org/List_of_sovereign_states_in_Europe_by_GDP_\(PPP\)_per_capita](https://en.wikipedia.org/List_of_sovereign_states_in_Europe_by_GDP_(PPP)_per_capita)

In WORLD HAPPINESS REPORT 2020. Získané 5.1.2021. <https://worldhappiness.report/ed/2020/social-environments-for-world-happiness/>